

นิทานพื้นบ้านคือเรื่องราวที่คนในสังคมบูรพกาลคิดขึ้นมาจากภาวะการดำรงชีวิตของพวกเขา โดยใช้วิธีการเล่าแบบบรรยายและพรรณนาเป็นหลัก ไม่ได้มีกลวิธีการเล่าที่ซับซ้อนมากมาย เรื่องราวนี้อาจจะเป็นสิ่งที่เคยเกิดขึ้นจริง ๆ หรือคนคิดแต่งขึ้นมาก็ได้

ลักษณะที่เด่นชัดของนิทานที่เห็นได้ชัดจนมากที่สุดก็คือความจริงที่ว่ามันเป็นมุขปาฐะ ทั้ง ๆ ที่คำว่ามุขปาฐะนั้นโดยปกติจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับวรรณกรรมหลายลักษณะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกเก็บรักษาไว้ในจารึกและในหนังสือ ในการพิจารณาวรรณกรรมหลายลักษณะนั้น เราสามารถมองเห็นความคิด อารมณ์ จินตนาการ และลีลาของผู้แต่งโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงเวลาหรือยุคสมัยที่แต่ง ไม่จำเป็นต้องไปสัมผัสกับผู้แต่ง แต่ในการพิจารณาวรรณกรรมมุขปาฐะนั้น เราจะทำในลักษณะเดียวกันไม่ได้ เพราะวรรณกรรมมุขปาฐะจะเกี่ยวข้องกับการพูด การขับร้องและการฟัง ซึ่งต้องอาศัยบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นผู้สื่อสารและถ่ายทอด ถ้าหากวรรณกรรมมุขปาฐะไม่ได้คงอยู่ในความทรงจำของมนุษย์แล้ว มันก็จะเสื่อมทรม สลายหายไปในที่สุด

ผู้เล่านิทานหรือผู้ขับร้องเพลงซึ่งถือว่าเป็นผู้สืบทอดวรรณกรรมมุขปาฐะนั้นมักจะได้เรียนรู้วรรณกรรมนี้มาจากผู้อื่น และเขาเป็นผู้นำตัววรรณกรรมไปถ่ายทอดให้ผู้ฟังซึ่งอยู่ในชุมชน ในสังคมอีกต่อหนึ่ง ดังนั้นผู้ฟังก็อาจจะไม่ได้ฟังเรื่องราวจากเขาเป็นคนแรก แต่จะได้ยินได้ฟังจากผู้เล่าอื่น ๆ ก่อนหน้าหรือภายหลังเขาก็ได้ แต่เรื่องราวหรือตัววรรณกรรมนั้นอาจจะมีอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานานแล้ว และผู้คนในชุมชนคุ้นเคยกับมันมากพอที่จะตัดสินใจได้ว่า ผู้เล่าได้รับการรักษาเรื่องราวนี้ไว้อย่างถูกต้องหรือไม่ ถ้าหากผู้ฟังยอมรับ การเล่านิทานหรือการขับเพลงนั้นก็จะได้รับการเล่าซ้ำแล้วซ้ำอีก นานเท่านาน เท่าที่มันจะดึงดูดใจผู้ฟังได้

ในบางวัฒนธรรม บางสังคม อาจจะมีคนที่สามารถสืบทอดการเล่านิทานหรือการขับเพลงนี้ได้เป็นจำนวนมาก แต่ก็จะมีเพียงบางคนที่มีความสามารถและทักษะมากกว่าคนอื่น คนเหล่านี้อาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ความเชี่ยวชาญของเขาจะเป็นที่ยอมรับ และเป็นที่ยินยอมของผู้ฟังมากกว่าผู้เล่าคนอื่น ๆ พวกเขาจะมีความทรงจำที่ดี แม้ว่าการถ่ายทอดนั้น เนื้อหา

บางส่วนอาจจะเปลี่ยนแปลงไป โดยเกิดจากการหลงลืม หรือการจงใจเพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่างเข้าไปก็ตาม ลักษณะของการเล่าและการถ่ายทอดนี้ก็เป็นกระบวนการของการถ่ายทอดปรัมปรา ประเพณีหรือ tradition ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของคติชนหรือ folklore ดังนั้นนิทานพื้นบ้านจึงมีคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความเป็นคติชน

ความสำคัญของคติชน

คติชนหรือ folklore เป็นวิทยาการสาขาหนึ่งที่เริ่มศึกษากันอย่างจริงจังในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีความสำคัญในฐานะที่เป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง ประกอบด้วยประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม และมีความหมายในแง่ที่เป็นสิ่งที่สั่งสมและสืบทอดกันมาจากอดีต การศึกษาคติชนคือการเปิดเผยความรู้สึนึกคิดของคนในกลุ่มสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเสมือนมรดกทางสังคมที่คนในปัจจุบันได้รับตกทอดมาจากรุ่นก่อน ๆ และสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน

มนุษย์เราที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะ และมีความสนใจในสิ่งที่เป็นมูลฐานแห่งชีวิตร่วมกันนั้น ย่อมนับว่าแต่ละคนเป็นหน่วยหนึ่งในส่วนรวม หรือนับว่าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้นเอง โดยทั่วไปแล้วนักวิชาการที่ศึกษาทางด้านนี้จะมีความเห็นว่า สังคมต่าง ๆ จะมีลักษณะที่ผิดแผกกันอย่างกว้าง ๆ อยู่ 2 ลักษณะคือ ความต่างกันในเรื่องชาติ คือรูปพรรณสัณฐานทางร่างกาย และความต่างกันในเรื่องวัฒนธรรม คือ พฤติกรรม วาจาท่าทาง กิจกรรม และผลผลิตของกิจกรรมที่มนุษย์ในสังคมนั้นสร้างหรือปรับปรุงขึ้นจากธรรมชาติ

วัฒนธรรม หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์เรียนรู้มาจากการคมนาคมสื่อสารระหว่างกัน ความหมายของวัฒนธรรมตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน¹ มีดังนี้

“วัฒนธรรม เป็นชื่อรวมสำหรับแบบอย่างของพฤติกรรมทั้งหลายที่ได้มาทางสังคม และที่ถ่ายทอดกันไปทางสังคมโดยอาศัยสัญลักษณ์ วัฒนธรรมจึงเป็นชื่อสำหรับสัมฤทธิ์ผลที่เด่นชัดทั้งหมดของกลุ่มมนุษย์ รวมถึงทั้งหลายเหล่านี้ เช่น ภาษา การทำเครื่องมือ อุตสาหกรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย การปกครอง ศิลธรรม และศาสนา กับรวมถึงอุปกรณ์ที่เป็นวัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งแสดงรูปแบบแห่งสัมฤทธิ์ผลทางวัฒนธรรม และทำให้ลักษณะวัฒนธรรมทางปัญญาสามารถยังผลเป็นประโยชน์ใช้สอยได้ เช่น อาคาร เครื่องมือ เครื่องจักรกล เครื่องมือสื่อสาร ศิลปวัตถุ ฯลฯ

¹พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 101.

ความหมายของคำวัฒนธรรมนี้ ในทางวิชาการแตกต่างไปจากความหมายสามัญที่ใช้กันทั่วไป เพราะหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เรียนรู้มาจากการคมนาคมสื่อสารระหว่างกัน อันรวมทั้งภาษา ธรรมเนียม ประเพณี และสถาบันต่าง ๆ เนื่องจากไม่เคยปรากฏมีมนุษย์กลุ่มไหนที่ไร้ภาษา ธรรมเนียม ประเพณี และสถาบัน วัฒนธรรมจึงเป็นลักษณะเด่นชัด และสากลสำหรับสังคมมนุษย์ทั้งหมด”

เสฐียรโกเศศ¹ กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของคน เพราะเข้าไปแทรกซึมและประกอบเป็นรูปวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมาโดยไม่มีใครรู้สึกตัว” และเราอาจจะเรียกชื่อวัฒนธรรมว่า “วิถีชีวิตของสังคม” ก็ได้ มนุษย์จะมีวิถีชีวิตอย่างไรนั้น จะเป็นไปตามแบบวัฒนธรรมของหมู่คณะที่แวดล้อมตนอยู่ และแบบเหล่านี้จะเป็นมรดกสังคมที่ตกทอดกันมา การถ่ายทอดทางสังคมนี้มีลักษณะสืบต่อกันมาเป็นปรัมปรา เราจึงเรียกชื่อวัฒนธรรมได้อีกชื่อหนึ่งว่า “ปรัมปราประเพณี” หรือ tradition²

การศึกษาวัฒนธรรม และศึกษาคติชนซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้นก็คือการศึกษาวិทยาการอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์นั่นเอง กิ่งแก้ว อัดถากร³ กล่าวว่า คนเรามีความสนใจที่จะศึกษาวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มาเป็นเวลานานแล้ว และศึกษาแตกออกไปมากมายหลายสาขา เช่น ปรัชญา ศิลปะ ภาษา วรรณคดี และประวัติศาสตร์ แต่วิทยาการพวกนี้เป็นเรื่องที่ค้นคว้าเกี่ยวกับศาสตร์เฉพาะ ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับชีวิต ความคิด และผลงานของประชาชนในฐานะที่เป็นส่วนรวม จนกระทั่งเมื่อร้อยปีเศษมานี้ นักวิชาการเริ่มหันเหความสนใจมาสู่วิถีชีวิตของประชาชนมากขึ้น โดยนักมานุษยวิทยาและนักคติชนวิทยาเริ่มรวบรวมข้อมูลจากปากคำของคนทั่วไปโดยถือว่าบุคคลทุกระดับชั้นในทุกสังคมมีความสำคัญสำหรับการศึกษาทั้งสิ้น

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผู้คนในโลกซีกตะวันตกเริ่มตื่นตัวในการสำรวจและรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมเนื่องจากเหตุผลสองประการคือ

ประการแรก พวกเขาได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) นักธรรมชาติวิทยาชาวอังกฤษผู้เขียนหนังสือเรื่อง The Origin of Species ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความสนใจเรื่องพัฒนาการของชนชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความ

¹ เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมเบื้องต้น, กรุงเทพฯ : ไทยมิตรการพิมพ์, 2524, หน้า 6.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

³ กิ่งแก้ว อัดถากร, คติชนวิทยา, เอกสารนิเทศการศึกษาระดับที่ 184 หน่วยศึกษานิตยสาร กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, กรุงเทพฯ : 2519, หน้า 1.

เข้าใจในวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทฤษฎีวิวัฒนาการ หรือ theory of evolution ของเขาทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านความคิดของคนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และมีการถกเถียงโต้แย้งกันมากมาย ผู้คนก็เกิดการตื่นตัวที่จะรวบรวมวัฒนธรรมของกลุ่มชนทั่วไป รวมทั้งกลุ่มชาวชนบทด้วย เพราะถือว่าวัฒนธรรมคือมรดกทางสังคมที่จะสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมสมัยโบราณได้

ประการที่สอง คืออิทธิพลจากลัทธิชาตินิยม (Nationalism) ที่แพร่หลายอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เช่น เยอรมนี ฟินแลนด์ ไอร์แลนด์ เป็นต้น เมื่อกวีและนักปรัชญาชาวเยอรมันผู้หนึ่งชื่อโยฮันน์ กอทท์ฟรีด ฟอน เฮร์เตอร์ (Johann Gottfried von Herder) เป็นผู้ริเริ่มในการกระตุ้นให้คนเยอรมันหันมาสนใจวัฒนธรรมพื้นบ้าน เขามีความคิดว่าวัฒนธรรมของมนุษย์มีแหล่งกำเนิดมาจากสามัญชนหรือคนพื้นบ้าน และชี้ให้เห็นว่า เอกลักษณ์ของชาติและเอกลักษณ์ของกลุ่มจะปรากฏอยู่ในบทกวีและเรื่องราวของคนพื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพวกชาวชนบท เขาแนะนำให้รู้สึกว่ ชีวิตจิตใจของกลุ่มชนเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในนิทานและเพลงที่เล่า และขับร้องเป็นภาษาถิ่น เชิดชูยกย่องวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอันกล้าหาญของวีรบุรุษของชาติ และพยายามเร่งเร้าให้คนเยอรมันเกิดความรักชาติ และรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ลัทธิชาตินิยม (Nationalism)

คำว่าชาตินิยมเป็นคำที่อธิบายได้ไม่ถนัดนัก ดังที่นักวิชาการหลายคนพยายามเสนอความคิดต่าง ๆ กัน เช่น ฮันส์ โคห์น (Hans Kohn) กล่าวว่าชาตินิยมคือ “ภาวะของจิตใจ ที่ปัจเจกบุคคลจะพึงมีพึงรู้สึกด้วยความซื่อสัตย์จงรักภักดีอย่างสูงสุดต่อสภาวะของชาติ”¹ ส่วนคาร์ลตัน เจ.เอช.เฮย์ส์ (Carlton J.H. Hayes) เสนอว่าชาตินิยมคือ “การผสมผสานของความรักชาติกับความสำนึกในสัญชาติ”² คำว่าสัญชาติหรือ nationality หมายถึงกลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกัน หรือพูดภาษาถิ่นที่ใกล้ชิดกัน มีประเพณีประเพณีร่วมกัน และคนที่สร้างสังคม-วัฒนธรรมขึ้นมา และพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา³ อธิบายว่าชาตินิยมคือการเน้นความสำคัญของชาติ ถือว่าชาติมีอยู่แท้จริงและคนในชาติมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น เป็นหลักการหรือลัทธิที่ถือว่าการกระทำของคนกลุ่มต่าง ๆ ในชาติจะต้องถือผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ

¹ Hans Kohn, "Nationalism," *Encyclopaedia Britannica*, XVI (1961), p. 149.

² Carlton, J.H. Hayes, *Nationalism : A Religion* (New York : 1960), p.2.

³ พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 237.

ในยุโรปตะวันตกและอเมริกา ลัทธิชาตินิยมเกิดขึ้นมาในปลายศตวรรษที่ 18 และมีพัฒนาการขึ้นมาในยุโรปตะวันออกในเวลาเดียวกัน สาเหตุประการหนึ่งของการเกิดลัทธินี้ก็คือการปฏิวัติในฝรั่งเศสเมื่อ ค.ศ. 1789 ซึ่งทำให้มีผลกระทบต่อประเทศต่าง ๆ ในยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเยอรมนี ผลกระทบทางด้านความคิดที่สำคัญคือ นักคิดชาวเยอรมันได้แสดงความชื่นชมต่อการปฏิวัติครั้งนี้ว่า เป็นการปฏิวัติที่มนุษยชาติทุกคนมีส่วนร่วมอยู่ นักประวัติศาสตร์บางคนก็มีความเห็นว่า การปฏิวัติฝรั่งเศสนี้เป็นจุดกำเนิดของลัทธิชาตินิยมในเยอรมนี แต่บางคนก็เห็นว่า ความรู้สึกเป็นชาตินิยมของคนเยอรมันมีมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่เป็นไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป คืออยู่ในสภาพคล้ายกับวิวัฒนาการของวัฒนธรรม

เมื่อประเทศต่าง ๆ ในยุโรปทำสงครามกับนโปเลียนมาเป็นเวลานาน และสงครามยุติลงแล้ว ในทวีปยุโรปได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งมีผลไปจนตลอดศตวรรษที่ 19 นั่นก็คือ พลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และพลังทางความคิด พลังทางความคิดนี้เองที่ได้ชื่อว่า ลัทธิโรแมนติก (Romanticism) หรือจินตนิยม¹

หลังจาก ค.ศ. 1820 พวกโรแมนติกได้รับและได้สนับสนุนความคิดเรื่องเสรีนิยมและชาตินิยม และลัทธิโรแมนติกกับลัทธิชาตินิยมมีอิทธิพลในการพัฒนาด้านความคิดของชาวเยอรมัน กล่าวคือ นักเขียน กวี และนักแต่งเพลงของสมัยโรแมนติก ได้สอดใส่ความรู้สึกชาตินิยมไว้ในผลงานของตนอย่างเต็มที่

ประชาชนชาวเยอรมันมีความเกลียดชังในการต่อสู้กับชาวต่างชาติ ความรู้สึกอันนี้เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความคิดตรงกันว่า เขาจะต้องรวบรวมความคิดของคนในชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นผลให้ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปสนใจที่จะค้นหาสิ่งที่จะช่วยเป็นตัวกลางหรือสื่อในการรวมความคิดนี้ สิ่งนั้นก็คือวัฒนธรรมของคนพื้นบ้านซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศ การที่เฮอร์เดอร์เก็บรวบรวมข้อมูลทางคติชนหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้ เป็นผลให้นักวิชาการของประเทศต่าง ๆ เอาอย่างโดยการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่มาศึกษาวิเคราะห์ นักวิชาการเหล่านี้คือ เจคอบ กริมม์ (Jacob Grimm) และวิลเฮล์ม กริมม์ (Wilhelm Grimm) แห่งเยอรมนี ปีเตอร์ คริสเตน อัสบยอร์นเซน (Peter Christen Asbjørnsen) และเจอร์เกน โม (Jørgen Moe) แห่ง

¹จินตนิยมหมายถึงคตินหรือสำนักความคิดที่ให้ความสำคัญแก่ความรู้สึกและอารมณ์มากกว่ารูปแบบในเรื่องสุนทรียศาสตร์หรือจริยศาสตร์ แนวโน้มของคตินิยมแบบนี้จึงส่งเสริมเสรีภาพของแต่ละบุคคลที่จะแสดงออกโดยไม่ต้องยึดถือกฎเกณฑ์มาตรฐานตายตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

นอร์เวย์ เอลิอาส เลินน์ร็อท (Elias Lönnrot) และจูเลียส โครน (Julius Krohn) กับคาร์ล โครน (Karl Krohn) แห่งฟินแลนด์ พวกเขาล้วนแต่ให้ความสนใจและยกย่องว่ากลุ่มคนพื้นบ้านเป็นผู้มีบทบาทในการก่อกำเนิดวัฒนธรรมของชาติขึ้นมา

ความหมายของคติชน

แม้ว่าจะมีความสนใจในการศึกษาเรื่องราวของคติชนหรือวิถีชีวิตพื้นบ้านอย่างค่อนข้างกว้างขวางแล้วก็ตาม นักวิชาการก็ยังไม่มีความชัดเจนที่จะใช้เรียกสาขาการศึกษานี้ได้ อย่างกระชับรัดกุมและสอดคล้องกัน แต่ละคนต่างก็ใช้ไปตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสม จนกระทั่ง ค.ศ. 1846 นักอนุรักษนิยมชาวอังกฤษชื่อวิลเลียม จอห์น ทมมส์ (William John Thoms) ได้คิดคำว่า folk-lore ขึ้นมาเพื่อใช้แทนคำที่ใช้อยู่แต่เดิมว่า popular antiquities โดยตั้งใจจะให้คำนี้หมายถึง “เรื่องราว วิถีชีวิต ประมวลประเพณี สิ่งที่คนถือปฏิบัติ ความเชื่อ และโชคลางของชนชั้นสามัญ และมักจะเป็นกลุ่มคนที่ด้อยการศึกษา ซึ่งจะมีวิถีทางการดำเนินชีวิตแตกต่างกับกลุ่มชนที่เจริญด้วยอารยธรรมแล้ว”

ทมมส์เห็นว่า popular antiquities นั้นเป็น “เรื่องราว” มากกว่าจะเป็นความรู้ แต่การค้นกลับปรากฏว่า เมื่อทมมส์บัญญัติคำนี้ขึ้นมาแล้ว นักวิชาการอื่น ๆ ได้ตีความหมายของคำกว้างออกไปมาก คือเรื่องราวนั้นกลายเป็น “ประวัติศาสตร์ที่ถูกบิดเบือน” หรือ “ประวัติศาสตร์ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนรูปไปที่ละน้อย” เนื่องจากนักคติชนวิทยาบางคนเชื่อมั่นว่าคติชนบางประเภท เช่น นิยายปรัมปรา (myth) บทขับขาน (ballad) มหาकाพย์พื้นบ้าน (folk epic) หรือสิ่งที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน จะเป็นไปในลักษณะของบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าเรื่องเหล่านี้จะระบุถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในอดีต เช่น มหาकाพย์อีเลียด (The Iliad) ซึ่งมีผู้นำมาเล่าเป็นนิทานหรือขับร้องเป็นเพลง หรือเป็นนิทานคำกลอนให้คนในชุมชนฟัง ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในประวัติศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมพื้นบ้านบางประเภทก็แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของปวงชนที่มีต่อธรรมชาติโดยไม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เลยก็มี เช่นนิยายปรัมปราของคนชาติใดชาติหนึ่งก็อธิบายถึงปรากฏการณ์ของธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด พายุแลบ พายุร้อง พายุผ่า การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล และวิถีชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ คือคน สัตว์ และพืช และนิทานบางเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้อง กับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เลย ก็สามารถสะท้อนให้เห็นวิถีทางดำเนินชีวิตของมนุษย์ได้

คำว่า folklore ซึ่งต่อมาใช้เป็นคำเดียวกันโดยไม่มีขีดระหว่างคำ กลายเป็นคำที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการหลายสาขา ทั้งนักคติชนวิทยา นักมานุษยวิทยา นักวรรณคดี และ

นักประวัติศาสตร์ ต่างก็พยายามอธิบายความหมายและให้คำจำกัดความของคำ ๆ นี้ไว้อย่างหลากหลาย มีการรวบรวมความหมายไว้ใน Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend¹ ไปถึง 21 ความหมาย และส่วนใหญ่จะระบุถึงนิทานพื้นบ้านไว้ด้วย

ตัวอย่างความหมายของคำว่า คติชน

1. วิลเลียม อาร์. บาสคัม (William R. Bascom)² กล่าวว่า “...ในทางมานุษยวิทยานั้น คำว่าคติชนจะหมายถึง นิยายปรัมปรา, ตำนานท้องถิ่น, นิทาน³, ภาษิต, ปรีศนา, โคลงกลอน และรูปแบบต่าง ๆ ของการแสดงออกทางศิลปะที่เป็นถ้อยคำ...”

2. ธีโอดอร์ เอช. แกสเตอร์ (Theodore H. Gaster)⁴ ให้ความหมายว่า “คติชนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ถูกอนุรักษ์ไว้ จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม มันคือความเชื่อ การประเพณีปฏิบัติ ธรรมเนียมประเพณี ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในนิยายปรัมปรา ตำนานท้องถิ่น นิทานที่คนทั่วไปรู้จัก และในศิลปะกับหัตถกรรมที่แสดงถึงอารมณ์และความฉลาดรอบรู้ของกลุ่มคนมากกว่าจะเป็นปัจเจกบุคคล...”

3. อาร์เชอร์ เทย์เลอร์ (Archer Taylor)⁵ อธิบายว่าคติชนคือ “เรื่องราวของกลุ่มคนพื้นบ้าน หรือเป็นเรื่องราวที่เป็นปรัมปราประเพณีและถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ คำจำกัดความที่กว้างขวางนี้จะรวมเอาไว้ซึ่งความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนิก เช่นเดียวกับนิยายปรัมปราและนิทาน แต่ปัญหาในการอธิบายคำว่า “คนพื้นบ้าน” คือเราจะแยกกลุ่มคนที่ด้อยการศึกษาออกมาพิจารณาต่างหากหรือไม่...”

4. จอห์น แอล. มิช (John L. Mish)⁶ เสนอว่าคติชนคือ “เนื้อหาสาระทั้งหมดของความเชื่อของปวงชนในสมัยโบราณ ธรรมเนียมประเพณี ปรัมปราประเพณี ซึ่งได้คงอยู่ท่ามกลางผู้ด้อยการศึกษาในสังคมที่มีอารยธรรมปัจจุบัน มันจะรวมไว้ซึ่งเทพนิยาย นิยายปรัมปราและนิทานท้องถิ่น ความเชื่อที่เหนือวิสัย พิธีกรรมในสังคม การละเล่นที่เก่าแก่ เพลงพื้นบ้าน คำกล่าว ศิลปะ ช่างฝีมือ การร่ำรำ และอื่น ๆ...”

¹ Maria Leach, ed., *Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend* (New York : Funk & Wagnalls, 1949).

² *Ibid.*, p. 398.

³ คำว่านิทานในความหมายของคติชนทุกความหมายเป็นคำที่ผู้เขียนเน้น แตกต่างจากต้นฉบับที่อ้างถึง

⁴ *Ibid.*, p.399.

⁵ *Ibid.*, p.402.

⁶ *Ibid.*, p.401.

5. สติธ ทมป์สัน (Stith Thompson)¹ ผู้ได้รับสมญาว่าเป็นบิดาแห่งคติชนเน้นความเป็น “ปรัมปราประเพณี... สิ่งที่ถ่ายทอดจากคน ๆ หนึ่งไปสู่คนอื่น ๆ และถูกอนุรักษ์ไว้ในความทรงจำหรือการปฏิบัติมากกว่าการบันทึก มันเกี่ยวข้องกับ การเดินรำ เพลง นิทาน ตำนาน และปรัมปราประเพณี ความเชื่อ สำนวน ภาษิต การศึกษาธรรมเนียมประเพณี การเพาะปลูก การปฏิบัติในบ้านเรือน การสร้างที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ไม้สอย...”

คำจำกัดความที่ยกมานี้ได้ระบุถึงนิทานว่าเป็นส่วนประกอบของคติชนทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายของ อลัน ดันดีส์ (Alan Dundes)² ซึ่งให้แบบหรือประเภทต่าง ๆ ของคติชนไว้ โดยกล่าวว่า คติชนจะรวมไว้ซึ่ง “นิยายปรัมปรา ตำนานท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน มุขตลก ภาษิต คำพังเพย ปริศนา บทสวดมนตร์ คำอวยพร คำสาปแช่ง คำสาบาน คำที่อ่านยาก (tongue-twisters) คำที่ทักทายและคำอำลาที่เป็นแบบแผน วัฒนธรรมการแต่งกาย การร้องรำทำเพลง ละครพื้นบ้าน ศิลปะพื้นบ้าน ความเชื่อ ยากกลางบ้าน เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน (เช่น เพลงกล่อมเด็ก) คำกล่าว คำอุปมา ชื่อต่าง ๆ เช่น ชื่อเล่นและชื่อสถานที่ กวีนิพนธ์พื้นบ้าน การเขียนโคลงและคำขวัญในสมุดออกโตกราฟ วรรณกรรมฝาผนัง การละเล่น การออกท่าทาง (ภาษาใบ้) การประกอบอาหาร การปักผ้า ออกแบบลวดลายในผ้า การสร้างบ้าน ยุงฉาง รั้ว...”

แจน แฮโรลด์ บรุนแวนด์ (Jan Harold Brunvand)³ ได้กล่าวถึงลักษณะร่วมของคติชนซึ่งก็เป็นลักษณะร่วมของนิทานพื้นบ้านด้วย แยกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. ความเป็นมุขปาฐะ (oral) กล่าวคือ การถ่ายทอดหรือการแพร่กระจายจะเป็นไปด้วยการเล่าจากคน ๆ หนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง จากชนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อไป นิทานในฐานะที่เป็นคติชน จะไม่มีการถ่ายทอดด้วยวิธีการที่เป็นพิธีรีตองและด้วยเจตนา เช่น การถ่ายทอดผ่านหนังสือที่ตีพิมพ์ การบันทึกเสียง การเรียนการสอนในโรงเรียน และในวงการธุรกิจ

2. ลักษณะที่เป็นปรัมปราประเพณี (traditional) หรือเป็นระเบียบวิธีปฏิบัติแต่ดั้งเดิม คือนิทานจะถูกถ่ายทอดไปในลักษณะและวิธีการที่ซ้ำ ๆ กัน หรือเป็นรูปแบบที่ซ้ำกัน และจะแพร่กระจายไปในกลุ่มคนที่เป็นกลุ่มเฉพาะ รูปแบบ หรือโครงสร้างเดิมของนิทานจะปรากฏแก่เราในลักษณะที่ต่างกัน ตัวอย่างคือนิทานที่เล่ากันต่อ ๆ มา จะมีความเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบ เช่น ตัวละคร ฉาก ความยาว ลีลาการเล่า และภาษา แต่เราก็ก็นับว่านิทาน

¹ *Ibid.*, p.403.

² Alan Dundes, ed., *The Study of Folklore* (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice - Hall, Inc., 1965), p.3.

³ Jan Harold Brunvand, *The Study of American Folklore : An Introduction* (New York : W.W. Norton & Company, Inc., 1968), pp.4-6.

เรื่องเดียวกัน เพราะมันมีรูปแบบเบื้องต้นที่เป็นรากฐานอยู่และรูปแบบนี้จะไม่เปลี่ยนแปลง เช่น นิทานเรื่องซินเดอเรลลา ซึ่งแต่เดิมเล่ากันในลักษณะของเทพนิยาย ต่อมาก็มีการนำเรื่องนี้มาสร้างเป็นภาพยนตร์ล้อเลียน ภาพยนตร์การ์ตูน สร้างเป็นละคร บัลเลต์ ทำเป็นนิทานภาพ ฯลฯ แต่มันก็ยังคงเป็นเรื่องซินเดอเรลลาอยู่นั่นเอง

3. สามารถมีขึ้นได้หลายสำนวน (different versions) เพราะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ จะทำให้เนื้อหาเรื่องเดียวกันนั้นแตกต่างกันไป เรื่องเล่า นิทาน ภาชิต หรือคติชนแบบอื่น ๆ ที่แพร่หลายไปด้วยการบอกเล่า อาจจะมีการตกแต่งถ้อยคำและเนื้อหาสาระให้สนุกสนานมากขึ้น และผู้ฟังที่นำเรื่องไปเล่าต่อก็อาจจะฟังผิดพลาด หรือตีความเป็นอย่างอื่น ทำให้เนื้อหาเปลี่ยนแปลงไป

4. ความเป็นสิ่งที่ไม่ทราบถึงที่มา (anonymous) คือเราไม่ทราบว่าในการถ่ายทอดนิทานแบบมุขปาฐะนั้น ผู้ถ่ายทอดเป็นใครบ้าง ไม่มีการระบุชื่อหรือถ้ามีก็ไม่ได้บันทึกไว้ และในเรื่องของกำเนิด เวลาและสถานที่ที่นิทานมีกำเนิดขึ้นมาก็ยังเป็นสิ่งที่ลึกลับ คือไม่อาจสืบค้นได้อย่างแน่นอน

5. ความมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ (formularized) คือคติชนประเภทที่ใช้ถ้อยคำจะมีลักษณะการใช้คำ วลี หรือแบบแผนซ้ำ ๆ กันอยู่เสมอ จนกลายเป็นรูปแบบ เป็นกฎ หรือเป็นสูตร (formula) เช่น ในการเล่านิทานประเภทเทพนิยาย จะมีคำพูดเปิดเรื่องว่า “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ยังมี...” และคำพูดปิดเรื่องว่า “และเขาก็ครองคู่อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข”

วิธีการศึกษาคติชน

ในฐานะที่นิทานพื้นบ้านเป็นคติชนที่สำคัญที่สุดประเภทหนึ่ง ทั้งยังเป็นประเภทที่มีรูปแบบต่างกันอย่างหลากหลาย และมีเนื้อหากว้าง มีรายละเอียดปลีกย่อยมากกว่าคติชนแบบอื่น ๆ ทำให้การศึกษานิทานพื้นบ้านเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของการศึกษาคติชน ปัจจุบันเรามีทฤษฎีและแนวความคิดในการศึกษาคติชนอยู่หลายวิธี ซึ่งสามารถนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามแก่นสำคัญ หรือตามลักษณะเด่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การศึกษาคติชนในสมัยแรก ๆ มักจะเป็นการรวบรวมข้อมูลและค้นคว้าหาแหล่งกำเนิดของข้อมูลเท่านั้น

ตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1800 เป็นต้นมา การศึกษาคติชนในแง่วิชาการเริ่มเป็นไปอย่างมีหลักการ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลในประเทศต่าง ๆ ทั้งในยุโรปและเอเชีย ซึ่งเป็นเรื่องเล่าประเภทนิทานเสียเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาการรวบรวมข้อมูลก็ขยายตัวออกไปเป็นเรื่องเล่าประเภท

อันตลอดจนบทกวีนิพนธ์ บทขับขาน ซึ่งเป็นร้อยกรองด้วย ดังนั้น นักคติชนวิทยาจึงพยายามหาแนวทางที่จะนำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนเหล่านี้ การนำเสนอบางอย่างก็เป็นความคิดที่ได้รับอิทธิพลจากนักมานุษยวิทยา และนักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางเพื่อหาประเด็นที่ถูกต้อง ข้อสรุป ข้อบกพร่องและจุดอ่อนต่าง ๆ จนกระทั่งปัจจุบันนักวิชาการได้เสนอแนวความคิดในการศึกษาคติชนรวม 13 แนวคิดหรือ 13 สำนัก ซึ่งแนวความคิดที่จะนำเสนอต่อไปนี้จะเปรียบเสมือนประวัติหรือวิวัฒนาการของการศึกษาคติชนในแง่ที่เป็นวิชาการอย่างแท้จริง

แนวความคิด หรือสำนักความคิดทางการศึกษาคติชนวิทยามีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดแบบชาตินิยม (Romantic Nationalism)
2. แนวคิดแบบอินโด - ยูโรเปียน หรือทฤษฎีการแพร่กระจาย (Indo - European Theory หรือ Diffusionist Theory)
3. ทฤษฎีของนักมานุษยวิทยาอังกฤษ หรือทฤษฎีกำเนิดจากหลายแห่ง (British Anthropological Theory หรือ Polygenetic Theory)
4. ระเบียบวิธีภูมิ - ประวัติ หรือระเบียบวิธีฟินแลนด์ (Historic - Geographic Method หรือ Finnish Method)
5. สำนักนักมานุษยวิทยาอเมริกัน (American Anthropological School)
6. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ (Functionalism)
7. แนวคิดเชิงจิตวิทยา (Psychological Approaches)
8. แนวคิดเชิงรูปแบบนิยม (Formalism)
9. แนวคิดเชิงวิเคราะห์โครงสร้าง (Structuralism)
10. แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ตัวบท (Repertoire Studies)
11. แนวคิดเกี่ยวกับการแต่งคำประพันธ์มุขปาฐะ (Oral Formulaic Composition)
12. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะแวดล้อม (Contextualism)
13. แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงของคติชน (Performance — Centered Folklorists)

แนวคิดทั้ง 13 แบบนี้ เกี่ยวข้องกับนิทานทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม คือแบบที่ 1 เกี่ยวกับการรวบรวมนิทานในสังคมและวัฒนธรรมทั่วไป แบบที่ 2,3 และ 4 เกี่ยวกับการศึกษากำเนิดและการแพร่กระจายของนิทาน แบบที่ 5 เสนอแนะวิธีการเก็บรวบรวมนิทานโดยการออกไปสัมผัสกับเจ้าของนิทาน

นั้น ๆ

แบบที่ 6,7,8 และ 9 เสนอวิธีการวิเคราะห์นิทานในระดับที่ลึกซึ้ง

แบบที่ 10 และ 11 เกี่ยวข้องกับการเล่านิทาน

แบบที่ 12 และ 13 คือการศึกษาสถานการณ์ในระหว่างการเล่านิทาน

แนวคิดดังกล่าวนี้คือการสำรวจและการรวบรวมหลักเกณฑ์สำคัญ ๆ โดยสังเขป เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านและคติชนแบบอื่น ๆ ต่อไป การจัดลำดับหัวข้อเรื่องเป็นไปตามวิธีการและเหตุการณ์ หรือรายละเอียดที่เกิดขึ้นตามลำดับก่อนหลัง โดยมุ่งศึกษาตัวนักวิชาการที่ก่อให้เกิดทฤษฎีหรือหลักเกณฑ์นี้ เรื่องที่เขาสงเกตใจค้นคว้า หรือผลงานที่เป็นตัวอย่างของทฤษฎีหรือแนวคิดนี้โดยเฉพาะ ดังนั้นการเสนอรายละเอียดของแนวคิดจึงต้องเริ่มต้นจากข้อคิดเห็นสมัยต้นศตวรรษที่ 19 มาจนถึงช่วงสุดท้ายคือ แนวคิดแบบที่ 12 และ 13 ซึ่งปรากฏในช่วงเวลาประมาณ ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา จึงนับว่าเป็นวิวัฒนาการของการศึกษาคติชนวิทยาอย่างแท้จริง

แนวคิดแบบชาตินิยม (Romantic Nationalism)

คือลัทธิชาตินิยมอันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ทางการเมืองและประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 18-19 หลังจากประเทศต่าง ๆ ในยุโรปยุติการทำสงครามกับนโปเลียนลงแล้ว พลังทางความคิดของประชาชนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดแนวความคิดแบบโรแมนติกหรือจินตนิยมขึ้นมา พวกเขาโรแมนติกได้รับและได้สนับสนุนความคิดเรื่องเสรีนิยมและชาตินิยม นักเขียนสมัยโรแมนติกจึงพยายามสอดใส่ความรู้สึกชาตินิยมไว้ในผลงานของเขา

ในเวลาเดียวกันนั้นประเทศต่าง ๆ ในยุโรปก็เริ่มต้นตัวในการที่จะสืบเสาะค้นคว้าหามรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง ประเทศเยอรมันและประเทศฟินแลนด์มีบทบาทมากในเรื่องนี้ ชาวเยอรมันมีความเห็นพ้องต้องกันว่าควรรวบรวมความคิดของคนในประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พวกเขาเริ่มแสวงหาความเป็นชาตินิยมโดยการหันกลับไปพิจารณาวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนพื้นบ้าน เฮอริเตอร์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้คนเยอรมันเกิดความรักชาติ มีอุดมคติและแนวความคิดแบบโรแมนติกว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งสำคัญที่จะสะท้อนให้เห็นชีวิตจิตใจของคนในชาติ เขาเชื่อว่าคนในชาติจะรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้โดยการอาศัยสิ่งที่มีร่วมกัน คือ ภาษา ประวัติศาสตร์ และการมีวิญญาณดวงเดียวกัน วิญญาณหรือหัวใจของปวงชนจะแฝงอยู่ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือเพลง นิทาน บทกวี และประเพณีที่สืบทอดกันมา ตัวเอกในนิทานและมหากาพย์พื้นบ้านคือวีรบุรุษของปวงชน

เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับการสนับสนุนลัทธิชาตินิยม โดยอาศัยวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นเครื่องมือตอนหนึ่งที่เกิดขึ้นในฟินแลนด์ คือการรวบรวมบทกวีนิพนธ์เรื่อง คาเลวาลา (The Kalevala) ซึ่งบางทีบทกวีนี้ก็เรียกว่ามหากาพย์พื้นบ้าน (folk epic) เป็นเรื่องของวีรบุรุษ ชาวฟินน์ผู้นำวัฒนธรรมมาสู่ประชาชนของเขา พวกเขาเชื่อกันว่าการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน จะทำให้มองเห็นความเป็นชาตินิยมที่แฝงอยู่ และวัฒนธรรมพื้นบ้านจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนในชาติ สามัคคีกันและรวมตัวกันได้

เอลิอัส เลินน์ร็อท ผู้รวบรวมมหากาพย์พื้นบ้าน "คาเลวาลา"

ภาพจากมหากาพย์พื้นบ้านเรื่อง "คาเลวาลา"

แนวคิดแบบอินโด-ยูโรเปียนหรือทฤษฎีการแพร่กระจาย (Indo-European Theory หรือ Diffusionist Theory)

ใน ค.ศ. 1812 พี่น้องตระกูลกริมม์ คือเจacob และวิลเฮล์ม รวบรวมวรรณกรรมมุขปาฐะของเยอรมันมาตีพิมพ์ และมีการตีความหมายของนิยายปรัมปราของเยอรมันด้วย เป็นผลให้นักวิชาการของชาติอื่น ๆ เกิดรวบรวมนิทานพื้นบ้านของตนขึ้นมาดังที่กล่าวแล้ว ปรากฏว่านิทานเหล่านี้มีเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่องคล้ายกับนิทานของกริมม์ วิลเฮล์มเสนอความเห็น ว่านิทานเหล่านี้คล้ายคลึงกันเพราะต่างก็มีกำเนิดมาจากกลุ่มชนที่มีรากฐานของภาษาร่วมกัน คือ ภาษาตระกูลอินโด-ยูโรเปียน ภาษาที่ใช้ในประเทศอินเดียและภาษาที่ใช้ในทวีปยุโรป

ต่างก็เป็นภาษาที่แตกมาจากภาษาตระกูลนี้ ดังนั้น นิทานในยุโรปกับนิทานในอินเดียจึงน่าจะ มีกำเนิดมาจากกลุ่มชนที่ใช้ภาษาตระกูลนี้อยู่ในสมัยโบราณ และเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นและเล่ากัน อยู่ในสมัยโบราณนั้น คือนิยายปรัมปรา เขาจึงเชื่อว่า นิทานพื้นบ้านนั้นก็คือนิยายปรัมปราที่ เสื่อมทรามลง ในการที่จะทำความเข้าใจนิทานนั้น ก่อนอื่นจะต้องตีความนิยายปรัมปราที่เป็น ต้นเค้าของนิทานเรื่องนั้น

แมกซ์ มิลเลอร์ (Max Müller) เป็นคนหนึ่งในกลุ่มนักศึกษานิยายปรัมปราเปรียบเทียบ ที่ค้นคว้าเรื่องวิวัฒนาการของนิยายปรัมปราของพวกอารยันโบราณ เขามีความเห็นเช่นเดียวกับ กริมส์ว่านิทานเกิดจากความเสื่อมทรามของนิยายปรัมปราขึ้น นั่นก็คือนิทานเป็นสิ่งที่ตกทอด มาจากนิยายของกลุ่มชนชาวอารยันโบราณ พอคนเล่านิทานกันมากเข้า ความหมายเดิมของ นิยาย ซึ่งเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติก็เลื่อนหายไป มิลเลอร์ขยายความคิด ของเขาออกไปเป็นเรื่องของการให้ความสำคัญต่อพระอาทิตย์ ซึ่งเขาถือว่าเป็นเทพเจ้าที่สำคัญ ที่สุด นักคติชนวิทยาอื่น ๆ จึงเรียกมิลเลอร์กับพวกที่ยึดถือแนวคิดนี้ว่ากลุ่ม Solar myth

นักคติชนวิทยาอีกกลุ่มหนึ่ง นำโดยธีโอดอร์ เบนฟีย์ (Theodor Benfey) ได้ศึกษา นิทานเรื่องปฐมจตุรตระของอินเดียเพื่อหาแหล่งกำเนิดของนิทาน แล้วสรุปว่า นิทานส่วนใหญ่ นอกจากนิทานอิสปจะมีกำเนิดที่อินเดียแล้วแพร่กระจายไปทางตะวันตกไปจนทั่วยุโรป

เมื่อสรุปความคิดของผู้นำในการศึกษกำเนิดและการแพร่กระจายของนิทาน คือกริมส์ มิลเลอร์ และเบนฟีย์แล้ว สามารถกล่าวได้ว่า แนวคิดนี้เป็นแบบการมีจุดกำเนิดที่แหล่งเดียว (monogenesis) คือนิทานมีกำเนิดที่แหล่งเดียวแล้วแพร่กระจายไปรอบ ๆ จุดกำเนิดนั้น เนื่องจาก นิทานในส่วนต่าง ๆ ของโลกมีเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่องคล้ายคลึงกัน พวกเขาเชื่อว่านิทาน น่าจะมีกำเนิดที่อินเดียและแพร่กระจายไปยังยุโรปและดินแดนอื่น ๆ

ทฤษฎีของนักมานุษยวิทยาอังกฤษ หรือทฤษฎีกำเนิดจากหลายแห่ง (British Anthropological Theory หรือ Polygenetic Theory)

กลุ่มนักมานุษยวิทยาอังกฤษนี้มีความคิดตรงกันข้ามกับพวกที่เชื่อว่านิทานมีกำเนิดจาก แหล่งเดียว นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษชื่อ เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) ศึกษา พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมบุรพกาล ทำให้นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษกลุ่มหนึ่งสร้างแนวคิด ที่เรียกว่า การมีจุดกำเนิดจากหลายแห่ง (polygenesis) ขึ้นมา ผู้ที่มีบทบาทในเรื่องนี้มากคือ แอนดรูว์ แลงก์ (Andrew Lang) แลงก์เชื่อว่า การที่นิทานมีเนื้อเรื่องและรายละเอียดของเรื่อง

คล้ายคลึงกันนั้น ไม่ได้เป็นเพราะนิทานมีกำเนิดจากแหล่งเดียวแล้วแพร่กระจายไป แต่นิทานเกิดขึ้นในส่วนต่าง ๆ ของโลกโดยมีองค์ประกอบคือความเชื่อและชนบประเพณีที่คล้ายคลึงกัน เพราะมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ จะผ่านขั้นตอนของวัฒนธรรมมาในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ มีพัฒนาการของร่างกาย และพัฒนาการของสติปัญญา จากความมีจิตใจแบบป่าเถื่อนไปสู่การมีอารยธรรม ด้วยเหตุนี้ผลผลิตของวัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แล่งก็สรุปว่าการที่นิทานมีเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ในเรื่องคล้ายกันก็เพราะเหตุผลดังนี้เอง ดังนั้น นิทานจึงเป็นสิ่งที่มาตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ และกาลเวลาที่ผ่านไปได้ทำให้นิทานคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นสิ่งที่ตกค้าง (survivals) มาจากวัฒนธรรมโบราณ ซึ่งแล่งก็ใช้คำว่า “survivals in culture”

เซอร์เจมส์ จอร์จ เฟรเซอร์ (Sir James George Frazer) เป็นอีกผู้หนึ่งที่น่าเอาทฤษฎีทางมานุษยวิทยาไปใช้ในการศึกษาคติชน และลัทธิศาสนาในสมัยโบราณ แล้วสรุปว่ามนุษย์ทุกคนจะผ่านขั้นตอนแบบเดียวกันของวัฒนธรรมที่มีวิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ ทำให้พวกเขามีการแสดงออกในด้านต่าง ๆ คล้ายกัน และในขั้นตอนสุดท้ายก็จะมี “สิ่งตกค้าง” จากขั้นตอนดั้งเดิมหลงเหลืออยู่

ในช่วง ค.ศ. 1800-1900 เป็นช่วงที่ฝ่ายแล่งก็กับฝ่ายมีลเลอร์ต่างก็เสนอความคิดเห็นของตนเพื่อคัดค้านอีกฝ่ายหนึ่ง ปรากฏว่าความคิดเรื่องสิ่งตกค้างจากวัฒนธรรมเดิมได้รับความสนใจอย่างมาก แต่ปัจจุบันนี้นักคติชนวิทยาจำนวนมากเห็นว่าแนวคิดนี้ไม่ได้สนใจศึกษาถึงความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรมแต่ละกลุ่ม ผลงานที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นการตีความหมายที่แคบและมักจำกัดความสนใจไว้เฉพาะเรื่องของ survivals เท่านั้น นอกจากนี้ ในการค้นคว้าหาแหล่งกำเนิดของนิทานหรือเรื่องราวของคติชนแบบอื่น ๆ นั้น จำเป็นต้องใช้แนวการศึกษาหลาย ๆ แบบมาช่วยกันวิเคราะห์ เพราะแนวคิดแบบ polygenesis ก็เป็นข้อคิดเห็นอย่างหนึ่งที่อธิบายสาเหตุของความคล้ายคลึงในนิทาน และแนวคิดแบบ monogenesis ก็เป็นอีกความเห็นหนึ่ง ซึ่งถึงแม้ว่าความเห็นทั้งสองประการนี้จะตรงกันข้ามกันอย่างสิ้นเชิง แต่ก็ไม่สามารถตัดสินได้ว่า แนวคิดแบบใดถูก แบบใดผิด เพราะต่างก็มีเหตุผลและน้ำหนักที่นักวิชาการพยายามคิดค้นเสนอขึ้นมาเพื่อช่วยในการศึกษา แม้ว่าแนวความคิดของนักวิชาการบางคนอาจจะบกพร่อง แต่ก็ถือว่าเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างกว้างขึ้นและลึกซึ้งขึ้นอีก

ระเบียบวิธีภูมิ-ประวัติ หรือระเบียบวิธีฟินแลนด์

(Historic-Geographic Method หรือ Finnish Method)

แนวคิดนี้จะเน้นหนักทางการศึกษานิทานมากกว่าวรรณกรรมมุขปาฐะแบบอื่น ๆ และ

เป็นการอาศัยหลักภูมิศาสตร์มาช่วยกำหนดประวัติที่สมบูรณ์ให้กับนิทานแต่ละเรื่อง ประวัตินี้ก็คือ นิทานมีกำเนิดขึ้นมาจากสถานที่ใด และกำเนิดขึ้นมาเมื่อใด จุดประสงค์ของนักคิดกลุ่มนี้คือต้องการตรวจสอบและหารูปแบบดั้งเดิมของนิทาน ซึ่งจะพบได้ในท้องถิ่นที่มันเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก รูปแบบนี้เรียกว่า Ur-form

แนวคิดนี้บางทีก็ได้ชื่อว่า Finnish Method เพราะชาวฟินน์สองคนพ่อลูกเป็นผู้ริเริ่มศึกษา จูเลียส โครน ผู้เป็นพ่อ ได้ความคิดมาจากเบนฟีย์ ในการศึกษาิทานหลาย ๆ ส่วนวนที่ผิดเพี้ยนกันในนิทานป๊อปปูล่าร์ จูเลียสลงความเห็น ว่า นิทาน หรือวรรณกรรมมุขปาฐะอื่น ๆ จะมีจุดกำเนิดอยู่แห่งหนึ่ง แล้วแพร่กระจายออกไปรอบ ๆ เหมือนกับเวลาที่เรายืนก้อนหินลงไป ในน้ำและน้ำกระเพื่อมเป็นระลอกคลื่นออกไปทุกทิศทาง

จูเลียสเกิดความคิดว่า นิทานที่มีความคล้ายคลึงกันและเล่ากันเป็นส่วนต่าง ๆ นั้นจะเป็นเพราะการแพร่กระจายจากจุดกำเนิดไปยังถิ่นอื่น เขาจึงนำเอาวิธีการนี้มาใช้ในการศึกษา เพลงในบทกวีนิพนธ์เรื่องกาลเวลา และพบว่าลีลาและท่วงทำนองเพลงในบทกวีจะแตกต่างกันมาก ถ้ามีการนำเพลงไปขับร้องในสถานที่ที่ห่างจากแหล่งกำเนิดออกไป ยิ่งระยะทางไกลออกไปเท่าใด ก็จะมีพบความแตกต่างมากขึ้นเท่านั้น คาร์ล ผู้เป็นลูกได้นำเอาวิธีการมาศึกษาเทพนิยายบ้าง แล้วเขียนหนังสือชื่อ Folklore Methodology ซึ่งเสนอวิธีการศึกษาค้นคว้าตามแนวภูมิ-ประวัตินี้ หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษใน ค.ศ. 1926

ในการเสนอแนวคิดแบบภูมิ-ประวัตินี้ คาร์ลตั้งสมมติฐานว่า นิทานเรื่องหนึ่ง ๆ นั้นจะต้องมีคนสร้างขึ้นมาจากสถานที่แห่งหนึ่ง แล้วแพร่กระจายไปในเนื้อที่รอบ ๆ กว้าง ๆ เป็นร้อย ๆ ส่วนวน โดยมีการเล่าต่อ ๆ กันไป ในการที่จะค้นพบสถานที่แห่งนั้นจะต้องตรวจสอบว่า เนื้อหาของนิทานเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรตามระยะเวลาที่ผ่านมา และตามระยะทางที่นิทานแพร่ หรือเดินทางไป ด้วยเหตุนี้จึงมีการเรียกชื่อแนวคิดนี้ว่า แนวคิดแบบภูมิ-ประวัติ หรือระเบียบวิธีภูมิ-ประวัติ เพราะเหตุว่า ระยะทางคือตัวประกอบทางภูมิศาสตร์ และระยะเวลาคือตัวประกอบทางประวัติศาสตร์ ที่จะทำให้รูปแบบดั้งเดิมของนิทานหรือ Ur-form เปลี่ยนแปลงไป เมื่อทราบว่ามีรูปแบบดั้งเดิมเป็นอย่างไรแล้วก็จะหาทิศทางที่นิทานเดินทางมาเพื่อสืบสาวไปถึงแหล่งกำเนิดของมันได้ ในการศึกษาตามแนวนี้ผู้ศึกษาจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจำนวนมากพอสมควร เพื่อวิเคราะห์โครงเรื่องพื้นฐานอันเป็นส่วนประกอบสำคัญ แล้วแยกส่วนประกอบในแต่ละส่วนวนออกเป็นส่วนย่อย ๆ และนำมาเปรียบเทียบกัน อาจจะสร้างตารางหาความถี่ของการเกิดของนิทานในท้องถิ่นแต่ละแห่ง และวาดแผนที่กำหนดขอบเขตของการแพร่กระจาย เพื่อที่จะตัดสินว่านิทานส่วนวนใดเก่าแก่ที่สุด และมีกำเนิดขึ้น ณ ที่ใด

สำนักมานุษยวิทยาอเมริกัน (American Anthropological School)

นักมานุษยวิทยาอเมริกันเป็นกลุ่มที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของวัฒนธรรม พวกเขาจะพิจารณาว่าวัฒนธรรมในสังคมแต่ละกลุ่มมีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และมีความเชื่อว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้รับมา มิได้เกิดขึ้นเองแต่อย่างใด มนุษย์ทุกคนจะผ่านขั้นตอนของวิวัฒนาการของวัฒนธรรม แต่จะได้รับอิทธิพลมาไม่เท่ากัน ดังนั้นในการศึกษานิทานหรือคติชน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้น จะต้องพิจารณาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วย

ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่ศึกษาการถ่ายทอดคติชนโดยเน้นเรื่องการติดต่อทางวัฒนธรรม เขามีความเห็นว่าการศึกษานิทาน หรือนิยายปรัมปราของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้น ผู้ศึกษาควรจะไปสัมผัสกับคนกลุ่มนั้นอย่างใกล้ชิด เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และได้ทราบถึงสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมในที่ที่นิยายปรัมปรา นั้น ๆ มีกำเนิดขึ้นมาด้วย ความคิดของโบแอสต่างไปจากกลุ่มนักมานุษยวิทยาอังกฤษซึ่งถูกตั้งสมญาว่า armchair folklorist เพราะพวกนักมานุษยวิทยาอังกฤษศึกษาข้อมูลที่เป็นเอกสารในห้องสมุด แต่โบแอสเห็นว่าผู้ศึกษาควรออกปฏิบัติงานสนาม (fieldwork) เขาได้ออกสำรวจและรวบรวมนิยายปรัมปราของอินเดียนเผ่าต่าง ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบกัน เขาเสนอความเห็นว่าการศึกษานิทานปรัมปรา คือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของกลุ่มชน และวัฒนธรรมในสังคมที่ต่างกันจะมีความคล้ายคลึงกัน เพราะมนุษย์มีการติดต่อเกี่ยวข้องกัน

ผู้ที่เห็นด้วยกับความคิดของโบแอส และได้ศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชนโดยการออกปฏิบัติงานสนาม และเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์มีหลายคน เช่น รูธ เบนดิคท์ (Ruth Benedict) ศึกษา นิยายปรัมปราของอินเดียนเผ่าซุนิ (Zuni Mythology) เมลวิลล์ เจ. เฮอส์สโควิทส์ (Melville J. Herskovits) และฟรานซ์ เอส. เฮอส์สโควิทส์ (Frances S. Herskovits) ศึกษาวรรณกรรมเรื่องเล่าของพวกดาโฮเมียนในแอฟริกาตะวันตก (Dahomean Narrative) เป็นต้น นักคิดกลุ่มนี้มีความคิดว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นส่วนรวม เราจะศึกษาผลผลิตของวัฒนธรรมได้จากนิยายปรัมปราของแต่ละกลุ่มสังคม เพราะนิยายปรัมปราเป็นสิ่งที่ผูกพันกับวัฒนธรรมอย่างแยกกันไม่ได้

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ (Functionalism)

แนวคิดนี้หลีกเลี่ยงปัญหาเรื่องกำเนิดและการแพร่กระจายของข้อมูลทางคติชนไปมุ่งถึงบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมและวัฒนธรรม นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมกลุ่มหนึ่งมีความเห็น

ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ดังนั้นคติชนซึ่งเป็นผลผลิตของ วัฒนธรรมจึงมีหน้าที่ต่อมนุษย์ด้วย บรอนิสลอร์ มาลินเนาสกี (Bronislaw Malinowski) เป็นผู้หนึ่งที่กระตุ้นให้นักคติชนวิทยาและนักมานุษยวิทยาเบนความสนใจจากการค้นคว้าหาแหล่งกำเนิด ของคติชนไปเป็นการศึกษาบทบาทและหน้าที่ของคติชนที่มีต่อสังคมแทน

วิลเลียม บาสคัม สนับสนุนความคิดของมาลินเนาสกีและอธิบายว่า คติชนจะทำหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. เป็นกระจุกเงาสะท้อนวัฒนธรรม
2. ทำให้แก่งคิดต่าง ๆ ในวัฒนธรรมมีเหตุผล
3. เป็นวิถีทางของการศึกษา และ
4. รักษาความเป็นแนวร่วมในการยอมรับแบบแผนพฤติกรรมของคนในสังคม

เขายกตัวอย่างว่าคติชนบางประเภทมีบทบาทหน้าที่ที่เด่นชัดมาก เช่น การทนายปริศนา ทำให้สติปัญญาเฉียบแหลม การเล่านิทานเกี่ยวกับสิ่งต้องห้าม ทำให้คนเชื่อและปฏิบัติตาม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

ในเวลาเดียวกันแนวคิดแบบนี้ก็ได้รับความนิยมอย่างมากในยุโรป นั่นก็คือ นักคติชน- วิทยาจะศึกษาวัฒนธรรมของคนในชนบท โดยมุ่งความสนใจไปที่ประวัติศาสตร์ของชุมชน และ ปรากฏการณ์ทางคติชนที่ทำหน้าที่ในชุมชนนั้น ๆ นักคติชนวิทยาชาวฮังการีคนหนึ่งคือลินดา เดก (Linda Dégh) ได้ศึกษากลุ่มชนอพยพที่ทรานซิลเวเนีย โดยใช้เวลานานนับสิบปีในการ รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ผลงานของเธอคือ Folktales and Society ซึ่งตีพิมพ์เป็น ภาษาอังกฤษใน ค.ศ. 1969 เดกให้ความเห็นว่า การเล่านิทานในชุมชนนั้นเป็นปรากฏการณ์ ทางคติชนอย่างหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงหน้าที่ของมันไป คือแต่เดิมมีการเล่านิทานในกลุ่มคนร่ำรวย เท่านั้น นิทานจึงทำหน้าที่ให้ความบันเทิงอย่างเต็มที่ แต่ต่อมาคนพวกนี้ไม่สนใจที่จะฟังนิทาน อีกต่อไป เนื่องจากเขามีอุปกรณ์ที่ให้ความบันเทิงอย่างอื่นที่ทันสมัยกว่า จึงเห็นว่านิทานเป็น เรื่องเพ้อฝัน และเหลวไหลไร้สาระ การเล่านิทานจึงกลับได้รับความนิยมเฉพาะในกลุ่มคนจน และผู้ใช้แรงงานจำนวนมาก และกลายเป็นการแสดงออกซึ่งความปรารถนาและความหวัง นอกเหนือไปจากความบันเทิง แต่นิทานไม่สามารถทำหน้าที่ได้ถ้าไม่มีผู้ฟัง หมายถึงว่านักคติชน วิทยาจะสนใจนิทานในฐานะที่มีคนเล่า ไม่ได้สนใจตัวบทหรือเนื้อหาแต่อย่างใด

แนวคิดเชิงจิตวิทยา (Psychological Approaches)

แนวคิดนี้คือการพยายามทำความเข้าใจในการทำงานของจิตไร้สำนึกของมนุษย์ โดย

อาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลทางจิตชน ผู้ที่มีบทบาทมากในการนำเสนอแนวคิดนี้คือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เขากล่าวถึงการศึกษาเรื่องจิตไร้สำนึกกับปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมว่ามีอิทธิพลต่อการศึกษาจิตชนวิทยาและมานุษยวิทยาอย่างมาก ฟรอยด์มีความคิดว่า ข้อมูลทางจิตชนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความกังวลและความกลัวที่แฝงอยู่ในจิตไร้สำนึกของมนุษย์ ความกลัวนี้ทำให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สะสมและกลายเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมปรากฏอยู่ในนิยายปรัมปรา นิทาน เรื่องที่เหนือวิสัย ความเชื่อ และเรื่องขำขันด้วย ฟรอยด์วิเคราะห์นิยายปรัมปราเรื่องพระเจ้าอิดิปัส (Oedipus) แล้วอธิบายว่า ความฝันของมนุษย์จะสะท้อนให้เห็นความปรารถนาที่ถูกเก็บกดไว้ซึ่งเขาเรียกมันว่า id ตัวอย่างเช่นเด็กผู้ชายที่รักแม่มาก และปรารถนาจะให้พ่อพ้นไปจากวิถีชีวิตของตนกับแม่ ความปรารถนาก็จะแสดงออกด้วยการฝัน เรื่องอิดิปัสได้เป็นแบบของการวิเคราะห์จิตแบบหนึ่งในสมัยต่อมา

ความคิดของฟรอยด์แพร่หลายไปในกลุ่มนักจิตวิเคราะห์ (psychoanalyst) และมีอิทธิพลมากในช่วงศตวรรษที่ 20 มีการวิเคราะห์นิทานและนิยายปรัมปรา โดยตีความหมายเป็นสัญลักษณ์ทางเพศต่าง ๆ กัน นักวิชาการบางคนก็ขยายแนวความคิดของฟรอยด์ออกไป โดยการนำทฤษฎีไปใช้วิเคราะห์เรื่องขำขัน หรือ joke เพื่อค้นหาเหตุผลว่าเหตุใดคนบางคนจึงชอบเล่าเรื่องขำขันที่เกี่ยวกับเพศ และมีการตีความอย่างหลากหลาย

ใน ค.ศ. 1913 คาร์ล กุสตาฟ ยุงก์ (Carl Gustav Jung) ตั้งกลุ่มจิตวิเคราะห์ของเขาขึ้นมาโดยเสนอความคิดเกี่ยวกับ “จิตไร้สำนึกส่วนรวมของมนุษย์” และใช้สัญลักษณ์มาตีความนิทานและนิยายปรัมปราเช่นเดียวกับฟรอยด์ แต่ต่างกันตรงที่ว่า ฟรอยด์เชื่อว่าสัญลักษณ์ในความฝันและนิทานเป็นผลที่ได้จากจิตไร้สำนึกส่วนบุคคล ยุงก์อธิบายว่า จิตไร้สำนึกส่วนรวมจะประกอบด้วยปฐมรูป (archetype) คือ “จินตภาพที่เกิดขึ้นในสมัยแรก” (primordial images) และ “ส่วนที่เหลือซึ่งอยู่นอกเหนือกฎธรรมชาติ” (psychic residue) ของประสบการณ์แบบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำซากในชีวิตบรรพบุรุษของเรา ซึ่งยุงก์เชื่อว่าเป็นมรดกตกทอดของชาติพันธุ์มนุษย์ และเป็นอนุภาคในวัฒนธรรมที่จะปรากฏขึ้นเสมอ ยุงก์พบว่าอนุภาคที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในนิทานจะเกิดขึ้นในความฝันหรือจินตนาการของมนุษย์บ่อยครั้งเช่นเดียวกัน ปฐมรูปในจิตไร้สำนึกส่วนรวมนี้จะใช้เป็นแบบแผนในการอธิบายข้อมูลทางจิตชนได้

เราอาจสรุปได้ว่าแนวคิดเชิงจิตวิทยานี้มีจุดประสงค์ที่จะอธิบายว่า จิตชนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นจิตใจและการแสดงออกของสิ่งที่อยู่ในจิตไร้สำนึกของมนุษย์ ซึ่งมุ่งศึกษาแนวจิตวิเคราะห์มากกว่าจิตวิทยาสาขาอื่น ๆ

แนวคิดเชิงรูปแบบนิยม (Formalism)

แนวคิดนี้เป็นวิธีหนึ่งของการศึกษาโครงสร้างของข้อมูลทางคติชน ซึ่งนำเสนอโดยนักคิดจากกลุ่มรูปแบบ (Formalist) ของรัสเซีย แต่เดิมนั้นการศึกษาคติชนในรัสเซียเป็นการค้นคว้าหากำเนิดของข้อมูลและการแพร่กระจายของข้อมูล ต่อมารัสเซียได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกมากขึ้น มีการนำดัชนีแบบเรื่องของแอนตี อาร์น (Antti Aarne) มาใช้ศึกษานิทานรัสเซียอย่างเปิดเผยและแพร่หลาย

วลาดีมีร์ พร็อพพ์ (Vladimir Propp) มีความเห็นว่าอาร์นแบ่งนิทานโดยไม่มีหลักเกณฑ์และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างจำกัด เขาจึงนำเทพนิยายรัสเซียที่มีผู้รวบรวมไว้ประมาณ 100 เรื่องมาศึกษารูปแบบหรือ form ผลงานของเขาได้รับการแปลและตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษโดยใช้ชื่อว่า Morphology of the Folktale ซึ่งคำว่า morphology ในความหมายของพร็อพพ์ก็คือการพิจารณาส่วนประกอบในนิทานและความสัมพันธ์ทุกรูปแบบของส่วนประกอบนี้ นั่นก็คือการศึกษาว่าในนิทานเรื่องหนึ่ง ๆ นี้มีใครทำอะไร ทำอย่างไร เหตุการณ์เป็นไปอย่างไร เมื่อเขากำหนดส่วนประกอบในเนื้อหาของนิทานว่า หน่วยใดจะคงที่และหน่วยใดจะเปลี่ยนแปลงแล้วก็อธิบายได้ว่า สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือชื่อตัวละคร คุณสมบัติของตัวละคร และเนื้อหา แต่โครงสร้างของนิทานจะคงที่เสมอ สิ่งที่คงที่นั่นคือนาฏการ หรือ action ของตัวละคร นาฏการอันหนึ่งจะดำเนินตามนาฏการอีกอันหนึ่งเป็นลำดับ และเป็นแบบแผนที่ตายตัว พร็อพพ์เรียกนาฏการนี้ว่า function ซึ่งจะปรากฏในนิทานทุกเรื่อง และมีรวมทั้งหมด 31 function เช่น ข้อที่หนึ่ง หรือ function ที่หนึ่ง คือการจากไปของพระเอก ข้อสุดท้ายหรือ function ที่ 31 คือพระเอกได้แต่งงานและครอบครองทรัพย์สมบัติ แต่ function นี้ไม่จำเป็นจะต้องปรากฏครบทุกข้อทั้ง 31 ข้อในนิทานแต่ละเรื่อง คือนิทานแต่ละเรื่องจะมีเพียงบาง function เท่านั้น แต่จะต้องปรากฏตามลำดับโดยไม่สลับที่กัน

ผลงานของพร็อพพ์เผยแพร่ในรัสเซียตั้งแต่ ค.ศ. 1928 แต่แปลเป็นภาษาอังกฤษใน ค.ศ. 1958 เพราะเหตุผลทางการเมือง อลัน ดันดีส ได้นำแนวคิดรูปแบบนิยมนี้มาศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะของพวกอินเดียนทางตอนเหนือของอเมริกาแล้วให้ความเห็นว่า วรรณกรรมเหล่านี้มีโครงสร้างแบบเดียวกัน ต่างกันเฉพาะเนื้อหา ซึ่งทำให้สามารถจำแนกได้ว่าเป็นคติชนประเภทใด ต่อมาดันดีสเสนอความคิดว่า การวิเคราะห์โครงสร้างของคติชนควรแบ่งเป็น 2 แบบ แบบแรกก็คือการศึกษารูปแบบของพร็อพพ์ โดยเน้นความต่อเนื่องของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องไปตามลำดับ เช่นเดียวกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำในประโยค และเสนอชื่อแบบการวิเคราะห์นี้ว่า Syntagmatic Structural Analysis เพราะเป็นการศึกษาตัวบทของคติชน

โดยไม่สนใจสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ส่วนแบบที่สองควรเรียกว่า Paradigmatic Structural Analysis ซึ่งศึกษาแบบแผนที่เป็นรากฐานของตัวบท ดังจะได้กล่าวต่อไป

แนวคิดเชิงวิเคราะห์โครงสร้าง (Structuralism)

แนวคิดนี้นับว่าเป็นแนวทางใหม่ในการตีความหมายของนิยายปรัมปรา ซึ่งนำไปสู่การค้นคว้าเกี่ยวกับแบบแผนของวัฒนธรรม จุดประสงค์หลักของแนวคิดนี้คือ การค้นหาโครงสร้างของความคิดของมนุษย์

คล็อด เลวี-สเตราส์ (Claude Lévi-Strauss) นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส เขียนบทความเรื่อง The Structural Study of Myth ขึ้นใน ค.ศ. 1955 โดยตั้งข้อสงสัยว่าเหตุใดนิยายปรัมปราของคนทั่วโลกจึงมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันอยู่หลายอย่าง ทั้ง ๆ ที่เขาเหล่านั้นอยู่ต่างสังคมกันและไม่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแต่อย่างใด เลวี-สเตราส์ศึกษานิยายปรัมปราอย่างละเอียดและลงความเห็นว่า ในนิยายนี้มีระเบียบแบบแผนที่ทำให้นิยายต่าง ๆ มีลักษณะเด่นที่คล้ายกันอยู่ ระเบียบนี้คือโครงสร้างพื้นฐานของจิตใจมนุษย์ มนุษย์ไม่ว่าจะเจริญแล้วหรือยังเป็นอนารยชนอยู่จะมีโครงสร้างของจิตใจแบบเดียวกัน ถ้าเราวิเคราะห์ส่วนประกอบย่อย ๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันในนิยาย ก็จะทำให้ทราบถึงโครงสร้างของวัฒนธรรมได้ เพราะส่วนประกอบนี้เกิดจากจิตไร้สำนึกของมนุษย์ เลวี-สเตราส์เชื่อว่าเราสามารถนำปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมทั้งหมดมาจัดลำดับให้เป็นกลุ่มความสัมพันธ์ในลักษณะของลูกโซ่ได้ เขาเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า bundles of relation

เลวี-สเตราส์นำเอาแบบแผนของโครงสร้างของวัฒนธรรมไปวิเคราะห์นิยายปรัมปราเพื่อที่จะเข้าใจโลกทัศน์ของคนในแต่ละสังคมได้ดีขึ้น เขายืนยันว่าการสร้างวัฒนธรรมของคนแต่ละกลุ่มจะมีหลักการหรือระบบแบบเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ส่วนประกอบในวัฒนธรรมจึงมีความสัมพันธ์กัน เขาศึกษาเรื่องอีดิพัสโดยเปรียบเทียบกับเรื่องอื่น ๆ แล้วดึงเอาลักษณะเด่นออกมาเป็นแผนภูมิที่มีความสัมพันธ์กันในแนวตั้ง ด้วยเหตุนี้ดันดีส์จึงเรียกการวิเคราะห์ของเขาว่าเป็นแบบ Paradigmatic Structural Analysis

เราจะเห็นได้ว่าทั้งพริออปท์และเลวี-สเตราส์ต่างก็เป็นผู้เสนอแนวคิดแบบวิเคราะห์เนื้อหาในด้านโครงสร้างของคติชน โดยพริออปท์เน้นหนักทางการศึกษาเทพนิยาย ส่วนเลวี-สเตราส์เน้นหนักทางนิยายปรัมปรา ซึ่งเป็นการศึกษาแนวใหม่อีกอย่างหนึ่งที่หันเหไปจากการศึกษาเรื่องกำเนิดและการแพร่กระจายของข้อมูล

แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ตัวบท (Repertoire Studies)

แนวคิดนี้ใช้ในการวิเคราะห์การเล่นิทานหรือการขับร้องในลักษณะมุขปาฐะ โดยไม่เน้นที่ตัวบทหรือภาวะแวดล้อม แต่จะเน้นที่การใช้ตัวบท (text) ของผู้เล่าแต่ละคน ผู้เล่านิทานหรือผู้ขับร้องเพลงจะเป็นผู้ให้ความหมายแก่คติชนที่เขากำลังถ่ายทอดอยู่ กล่าวคือ เป็นการค้นคว้าว่าเหตุใดผู้เล่าจึงสนใจที่จะเล่านิทานเรื่องนั้น เขามีประสบการณ์อย่างไร มีโลกทัศน์อย่างไร เพื่อที่จะเข้าใจว่าในช่วงชีวิตของเขานั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เขาเล่ามากน้อยแค่ไหน และตัวเขาเองมีอิทธิพลต่อรูปแบบและเนื้อหาของสิ่งที่เล่าหรือไม่ อย่างไร

ยูฮา เพนทีกาเนน (Juha Pentikäinen) มีความเห็นว่าการศึกษากการเล่นิทานหรือการขับร้องเพลงในสมัยแรก ๆ มักเป็นการรวบรวม วิเคราะห์ในแง่วรรณศิลป์ วิเคราะห์เชิงมานุษยวิทยา หรือการเปรียบเทียบและค้นคว้าหาเหตุผล แต่ไม่มีการศึกษาตัวผู้เล่าหรือผู้ขับเพลงเลย เพราะมุ่งศึกษาเฉพาะตัวบท เขาศึกษาบทขับร้องที่เรียกว่า *Byliny* ของรัสเซียแล้วเสนอความเห็นว่าการเล่นิทานหรือการขับร้องแบบมุขปาฐะนี้จะเกี่ยวข้องกับผู้ถ่ายทอดคติชน ในฐานะที่เขาเป็นบุคคลหนึ่งของสังคม ดังนั้นควรพิจารณาว่าเขาถ่ายทอดมันได้อย่างไร เขามีจำนวนของคติชนที่จะถ่ายทอดให้คนอื่นมากหรือน้อย

ตัวอย่างการศึกษาในแง่ที่ชัดเจนคือผลงานของเดวิด บัคคัน (David Buchan) เรื่อง *The Ballad and the Folk* บัคคันวิเคราะห์การขับร้องเพลงของมิสซิสแอนนา บราวน์ (Anna Brown) แห่งฟอล์คแลนด์อย่างละเอียด จากการสืบประวัติของมิสซิสบราวน์ เขาทราบว่ามิสซิสบราวน์เรียนการขับร้องจากป้าและสาวใช้ของเธอ และจากบทเพลงขับขานเก่า ๆ เวลาที่เธอขับร้องในลักษณะมุขปาฐะ คือไม่ได้ดูตัวบทเลย เธอจะแต่งและเพิ่มเติมเนื้อร้องขึ้นในเวลาเดียวกัน เหมือนกับการแต่งกลอนสด แต่โครงสร้างของเพลงของเธอจะไม่เปลี่ยนแปลง คือแต่ละบทจะมีลักษณะแบบเดียวกันและเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวคิดแบบนี้มุ่งศึกษาการแสดงออกของวรรณกรรมมุขปาฐะโดยนำวรรณกรรมไปพิจารณาร่วมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมของมัน เพื่อที่จะทราบถึงการใช่วรรณกรรมของแต่ละบุคคล คือเป็นการดึงบุคคลเข้าไปร่วมในกระบวนการการพิจารณาคติชน ในฐานะที่เขาเป็นผู้ถ่ายทอดคติชน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาประวัติของบุคคลนั้น ๆ ด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการแต่งคำประพันธ์มุขปาฐะ (Oral Formulaic Composition)

แนวคิดนี้มุ่งศึกษาการเล่าเรื่องที่เล่าเป็นร้อยกรอง โดยผู้เล่าเป็นกวีแต่งคำประพันธ์แล้วถ่ายทอดในลักษณะของมุขปาฐะ ซึ่งคนบางกลุ่มเชื่อกันว่าศิลปะของการขับร้องนั้นเป็นเครื่องมือในการแสดงออกของวรรณกรรมได้อย่างสมบูรณ์และเพียงพอไปด้วยความงามมาเป็นเวลานาน ก่อนจะมีการบันทึกวรรณกรรมเป็นลายลักษณ์อักษร และเมื่อมีการบันทึกแล้ว นักขับบทกวีนิพนธ์ก็มีได้นำตัววรรณกรรมลายลักษณ์มาใช้ประโยชน์ต่ออย่างไร

นักคิดกลุ่มนี้เสนอว่าควรให้ความสนใจในกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดประเพณีในลักษณะมุขปาฐะ มิลแมน แพร์รี (Milman Parry) เป็นคนแรกที่ออกสำรวจและเก็บข้อมูลจากกลุ่มนักขับกวีในยูโกสลาเวีย ใน ค.ศ. 1933-1935 และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาธรรมเนียมนิยมในการแต่งกวีนิพนธ์มุขปาฐะ และวิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่งบทกวีที่เรียกว่ามหากาพย์ของโฮเมอร์ ซึ่งขับร้องโดยนักขับเพลงที่ไม่รู้หนังสือ

อัลเบิร์ต บี. ลอร์ด (Albert B. Lord) ผู้เป็นศิษย์ของแพร์รีได้ค้นคว้าเรื่องนี้ต่อจากแพร์รี โดยออกสำรวจและรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเป็นจำนวนมาก แล้วใช้ทฤษฎีของแพร์รีมาวิเคราะห์ข้อมูล ลอร์ดอธิบายวิธีการและตีความในสิ่งที่แพร์รีกล่าวไว้ไม่ชัดเจนพอ แล้วเสนอผลงานชื่อ *The Singer of Tales* ซึ่งตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1960 ผลงานของเขากล่าวถึงการศึกษามหากาพย์ของโฮเมอร์ในฐานะที่เป็นผลผลิตของการประพันธ์แบบมุขปาฐะ โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้และวิธีการประพันธ์บทกวี เพื่อแสดงให้เห็นว่ากวีนิพนธ์พื้นบ้านนั้นมีเอกภาพของตนเองมาตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบัน ลอร์ดกล่าวว่า ถ้าเราจะศึกษากวีนิพนธ์มุขปาฐะโดยมีความมุ่งหมายว่าจะแยกมันออกจากกวีนิพนธ์ลายลักษณ์แล้ว ในบทมุขปาฐะจะมีส่วนประกอบเด่น ๆ ที่ช่วยให้เราแยกมันออกมาได้ง่าย เพื่อความสะดวกในการศึกษา ส่วนประกอบเหล่านี้ได้แก่

1. สูตร หรือ formula ซึ่งหมายถึงกลุ่มคำที่ใช้เป็นประจำในจังหวะเพลงแบบเดียวกัน เพื่อแสดงออกซึ่งความคิดที่เป็นแก่นสำคัญ formula เป็นสิ่งที่ช่วยให้กวีประพันธ์บทและขับร้องออกมาได้ และจะปรากฏอยู่ในแต่ละวรรค ลอร์ดอธิบายว่าในการประพันธ์บทแบบที่เรียกว่า formulaic นั้น กวีจะใช้แบบแผนของ formula มาสร้างเป็นตัวบทขึ้นมา จะเป็นวรรคหนึ่งเต็ม ๆ หรือมีเพียงครึ่งวรรคก็ได้ formula เป็นสิ่งที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้นบทกวีของยูโกสลาเวียจึงคล้ายคลึงกับบทกวีที่ขับร้องกันในประเทศใกล้เคียงด้วย

2. enjambement หมายถึงการเรียนรู้ว่าบทกวีแต่ละวรรคมีความสัมพันธ์กับวรรคถัดไปอย่างไรบ้าง

3. theme คือกลุ่มของความคิดที่ใช้เป็นประจำในการขับบทกวีเรื่องยาวออกมาเป็นเพลง ลอร์ดให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า theme คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ๆ กัน และบทพรรณนาในเพลง

ลอร์ดได้ศึกษากระบวนการแต่งบทกวีมุขปาฐะ ซึ่งส่วนประกอบทั้งสามประการนี้เป็นสิ่งสำคัญมากในการเรียนรู้ เพราะผู้ขับบทกวีอ่านหนังสือไม่ออก ดังนั้นเขาจะต้องเลียนแบบกวีอื่นที่เป็นนักขับ โดยการเรียนรู้เรื่อง formula และเรื่อง theme ซึ่งจะเป็นโครงสร้างของบทเพลงของเขา เวลาที่เขาขับเพลงให้ผู้อื่นฟัง เขาจะแต่งเพลงขึ้นมาในลักษณะกลอนสด และในเวลาเดียวกันก็จะใช้ถ้อยคำระดับประดาบทเพลงไปด้วย แม้ผู้ขับบางคนจะโอ้อวดว่าเขาสามารถจดจำเพลงที่เขาเรียนรู้มาได้ทุกคำก็ตาม ลอร์ดพบว่าถ้าเขาขับเพลงเพลงเดียวกันหลายครั้ง ก็จะใช้ถ้อยคำในการตกแต่งบทเพลงต่างกันทุกครั้ง

ลอร์ดเน้นความสำคัญของแนวคิดของเขาว่าอยู่ที่การแต่ง และการตกแต่งบทเพลงในขณะที่ผู้ขับกำลังขับเพลงอยู่ ผู้ขับจะเป็นทั้งนักแสดง นักแต่งเพลง และนักขับเพลงในเวลาเดียวกัน เขาจะไม่ใช้ theme อย่างสะเปะสะปะไม่เป็นระเบียบ แต่จะจัดลำดับมันไว้ในใจ ส่วน formula จะช่วยฟื้นความทรงจำและช่วยให้ผู้กลอนสดขึ้นมาเรื่อย ๆ ในขณะที่ขับเพลง

เดวิด บัคตัน ลงความเห็นไว้ใน The Ballad and the Folk ว่า มิสซิสบราวน์ได้ใช้วิธีการแต่งแบบ oral formulaic ในการขับเพลงของเธอด้วย ซึ่งผิดไปจากนักขับบางคนที่จะท่องจำเพลงหรือบทกวีมาขับ คนอื่น ๆ ที่ใช้แนวคิดของลอร์ดมาวิเคราะห์คติชนแบบอื่นก็มี บรูซ เอ. โรเซนเบิร์ก (Bruce A. Rosenberg) ซึ่งเปรียบเทียบการใช้ formula ของนักเทศน์ผิวดำกับนักขับเพลงของยูโกสลาเวีย ลอร์ดเองก็นำแนวคิดนี้ไปวิเคราะห์การเล่านิทานพื้นบ้านด้วยวิธีการเดียวกัน

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะแวดล้อม (Contextualism)

เป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาคติชนโดยยึดหลักการว่า จะไม่จำกัดการตีความหมายของคติชนไว้ที่ตัวบทเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณาสิ่งแวดล้อมของคติชน ในขณะที่คติชนนั้น ๆ กำลังมีบทบาทอยู่ เช่น ในการเล่านิทานจะมีการพิจารณาว่า ใครเป็นผู้เล่า เล่าที่ไหน นิทานนั้นก็เกี่ยวกับเรื่องอะไร สถานการณ์ที่แวดล้อมเป็นอย่างไร แม้ว่าผู้เล่านิทานจะเป็นคนเดียวกัน เล่านิทานเรื่องเดียวกัน แต่ต่างวาระกัน ภาวะที่แวดล้อมในแต่ละครั้งจะไม่เหมือนกัน

ประมาณ ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา นักคติชนรุ่นใหม่กลุ่มหนึ่งได้ให้ความสนใจในการศึกษาภาวะแวดล้อมของคติชนเป็นอย่างมาก เพราะพวกเขาได้ความคิดจากเรื่องปรากฏการณ์ทาง

วัฒนธรรมที่มาลีเนาสก็เสนอขึ้นมา มาลีเนาสก็กล่าวว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมมีอยู่ 2 ประเภทคือ

1. context of culture ซึ่งหมายถึงภูมิหลังทั่ว ๆ ไปของคนและวัฒนธรรมในสังคมที่มีคติชนนั้นอยู่

2. context of situation ซึ่งเป็นการพิจารณาสถานการณ์เฉพาะแห่งเป็นครั้งคราวไป ความคิดนี้เองที่พัฒนามาเป็นแนวคิดแบบ Contextualism และ Performance

คาร์ล วิลเฮล์ม ฟอน ซีโดว์ (Carl Wilhelm von Sydow) นักคติชนวิทยาชาวสวีเดนได้รวบรวมบทความของเขาตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1948 โดยนำเอาแนวคิดทางสังคมวิทยาเข้ามาใช้ศึกษาคติชน เขากล่าวว่า หากต้องการเรียนรู้เรื่องการถ่ายทอดคติชนแล้ว จะต้องเข้าไปสังเกตการณ์ในขณะที่คติชนนั้น ๆ กำลังมีบทบาทอยู่ ผู้ที่ริเริ่มการศึกษาในแนวนี้อย่างจริงจังคือ ลินดา เดก ซึ่งผลงานเรื่อง Folktales and Society ของเธอเป็นการศึกษาคติชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่านิทาน เด็กใช้แนวคิดหลายแบบโดยเน้นเรื่องบทบาทหน้าที่ (Functionalism) และภาวะแวดล้อม (Contextualism) ในสังคม เนื่องจากชุมชนที่เธอศึกษานั้นเป็นชุมชนที่อพยพจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง เดกพบว่าเมื่อชุมชนนี้ย้ายมาสู่สิ่งแวดล้อมใหม่แล้ว พวกเขาสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว เพราะได้รับอิทธิพลจากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และจากสภาพแวดล้อมด้วย ดังนั้นภาวะแวดล้อมของพวกเขาจะเปลี่ยนจากสมัยเก่ามาสู่สมัยใหม่ ในการเล่านิทานก็จะเป็นการเล่าในสถานการณ์ต่างกัน มีภาวะแวดล้อมที่ต่างกัน เด็กศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับนิทานโดยพิจารณาจากวัฒนธรรมแต่ละแห่ง แล้วเสนอความคิดว่า เราควรจะเน้นในการพิจารณาสถานที่ที่มีการเล่านิทาน สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม เธอมีความเห็นว่าสภาพทางสังคมและบุคลิกภาพของผู้เล่านิทานจะมีผลต่อการเล่านิทานด้วย เช่น ถ้าผู้เล่าอยู่ในชุมชนหรือสังคมแบบใด เขามักจะกำหนดให้ตัวเอกอยู่ในสังคมแบบเดียวกัน และนิทานแต่ละเรื่องนั้นถ้ามีผู้เล่าเกินกว่าหนึ่งคน จะมีโครงสร้างของเรื่องแบบเดียวกันแต่มีรายละเอียดต่างกัน

เดกนำแนวคิดแบบ Contextualism จากยุโรปมาเผยแพร่ในอเมริกาและได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ใน ค.ศ. 1966 แดเนียล คราวลีย์ (Daniel Crowley) นำแนวคิดนี้ไปศึกษาการเล่านิทานของชนผิวดำในหมู่เกาะแถบทะเลแคริบเบียน ผลงานของเขาชื่อ I Could Talk Old Story Good และอลัน โลแมกซ์ (Alan Lomax) วิเคราะห์เพลงพื้นบ้านจากสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก ผลงานของเขาชื่อ Folk Song Style and Culture ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1969

แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงของคติชน (Performance-centered Folklorists)

การศึกษาคติชนในภาวะแวดล้อมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวงการคติชนวิทยาอย่างมาก นับตั้งแต่ช่วง ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา กลุ่มนักคติชนวิทยารุ่นใหม่ซึ่งได้รับสมญาว่า “กลุ่มยังเติร์ก” ซึ่งประกอบด้วย อัลัน ดันดีส (Alan Dundes) โรเจอร์ อับราฮัมส์ (Roger Abrahams) แดน เบน-เอมอส (Dan Ben-Amos) โรเบิร์ต จอร์เจส (Robert Georges) และเคนเนธ โกลด์สไตน์ (Kenneth Goldstein) สนใจที่จะศึกษาว่า ในขณะที่มีการเล่นิทานหรือการแสดงคติชนประเภทใดประเภทหนึ่งนั้น ผู้เล่าหรือผู้แสดงมีลีลาอย่างไร ใช้ท่วงทำนองอย่างไร มีวิธีการใช้เสียงสูงต่ำอย่างไร และผู้ชมมีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างไร ซึ่งนับว่าเป็นการเรียนรู้ภาวะแวดล้อมด้วย นักคิดแนวนี้จะไม่สนใจตัวบทเลย แต่จะสนใจ “การแสดง” ของตัวบทนั้น การแสดงนี้จะมีคุณค่ามากน้อยเพียงใด จะสังเกตได้จากปฏิกิริยาของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งก็คือผู้ชมนั่นเอง ที่จะเป็นผู้ตัดสินว่าการแสดงนั้นประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว

ความเปลี่ยนแปลงจากแนวคิดเก่า ๆ เริ่มมีขึ้นใน ค.ศ. 1966 เมื่อนักคติชนวิทยาจากหลายแห่งหลายสถาบันมาประชุมกันที่ประเทศอาร์เจนตินา และเกิดการโต้แย้งกันระหว่างนักวิชาการสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งเห็นว่าคติชนควรจะได้รับพิจารณาในแง่ที่เป็นวัตถุ ตามแบบอย่างการศึกษาแต่เดิม ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่า ควรจะพิจารณาถึงการ “ปฏิบัติ” ของคติชน คือดูว่าคติชนทำงานอย่างไร

อเมริโก พารีดีส (Américo Paredes) และริชาร์ด บาวแมน (Richard Bauman) ผู้ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่า คติชนเป็นเพียงวัตถุสำหรับศึกษาเท่านั้น ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับการแสดงของคติชนโดยเลือกสรรบทความของนักวิชาการหลาย ๆ คนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อความหมายและแนววิเคราะห์คติชนด้านการแสดงมาตีพิมพ์ในวารสารคติชนของอเมริกา (Journal of American Folklore ค.ศ. 1972) พารีดีสและบาวแมนเห็นว่า การแสดงหรือ performance นั้น เป็นศิลปะที่งดงาม เป็นรูปแบบของการแสดงออก และเป็นความรู้สึกตอบสนองที่ละเอียดอ่อนเป็นอย่างยิ่ง ต่อมาบทความเหล่านี้ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่ม ชื่อ Toward New Perspective in Folklore โดยมีการเรียงลำดับเรื่องตามที่เคยลงในวารสารทุกเรื่อง ไม่สับสั่นกัน

ค.ศ. 1969 มีการประชุมเกี่ยวกับการศึกษาคติชนวิทยาอีกครั้งหนึ่ง ทำให้แดน เบน-เอมอส และเคนเนธ โกลด์สไตน์ รวบรวมบทความทางคติชนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการแสดงอีกชุดหนึ่งตีพิมพ์เป็นเล่มชื่อว่า Folklore : Performance and Communication เราอาจกล่าวได้ว่าพารีดีสและบาวแมนเป็นผู้นำในการเสนอแนวคิดของ performance นี้ ส่วนเบน-เอมอสและโกลด์สไตน์นำแนวคิดมาขยายเพิ่มเติมและปรับปรุงให้ประณีตขึ้น มีการตีความที่กระชับรัดกุมขึ้น หนังสือ

เล่มนี้มีความสำคัญในการเสนอความมุ่งหมายของแนวคิดใหม่ว่า จุดประสงค์ของคติชนนั้นไม่ใช่การบอกเล่าอีกต่อไปแต่เป็นการแสดง ซึ่งผู้รวบรวมได้รับอิทธิพลจากความคิดของมาลีนาสกีในเรื่องของ context of situation อันหมายถึง การแสดงออกของสีหน้า ท่าทาง การเคลื่อนไหวร่างกายของผู้ฟัง ปฏิกริยาของผู้ฟังในขณะที่มีการเล่าเรื่อง ตลอดจนสิ่งแวดล้อมกลุ่มผู้ฟังนั้นด้วย

บทความเรื่องหนึ่ง que แสดงให้เห็นแนวคิดของ performance อย่างเห็นได้ชัด คือบทความของอิลฮาน บาสกอส (Ilhan Basgöz) เรื่อง The Tale-Singer and His Audience ซึ่งกล่าวถึงการขับร้องเพลงของนักขับเพลงชาวตุรกีชื่อมูดามิ (Mudami) มูดามิได้ขับร้องเพลงโบราณในสถานที่ที่ต่างกัน มีผู้ชมต่างกลุ่มกัน เขาได้รับปฏิกริยาตอบสนอง (interaction) จากผู้ฟังต่างกัน คือขณะที่เขาขับเพลงในร้านกาแฟ ซึ่งผู้ฟังเป็นชาวนา คนตัดไม้ เจ้าของร้านชำเล็ก ๆ และลูกมือนั้น ผู้ฟังให้ความสนใจมากนับตั้งแต่มูดามิเริ่มใช้ formula แรกในการขับร้อง และเขาได้รับบุหรืเป็นรางวัลในทันที แต่พอมูดามิไปขับร้องที่สโมสรของครูซึ่งมีแต่พวกปัญญาชนเป็นผู้ฟัง เขากลับไม่ได้รับความสนใจจากผู้ชมเลยทั้ง ๆ ที่เริ่มขับด้วย formula เดียวกัน แม้ว่าเขาจะพยายามกระตุ้นให้ผู้ฟังมีปฏิกริยาตอบสนองและทำท่าทางเป็นนัย ๆ ให้รู้ว่าเขาต้องการบุหรืเป็นรางวัล ก็ไม่ได้ผลตามที่ต้องการ มูดามิจึงจำเป็นต้องขับบทเพลงแบบรวบรัดให้จบเสียโดยเร็ว ดังนั้นการขับเพลงในสถานการณ์ทั้งสองแบบนี้ บทเพลงของมูดามิจะมีความยาวไม่เท่ากันทั้ง ๆ ที่เป็นเพลงบทเดียวกัน

โรเจอร์ อับราฮัมส์ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของการแสดงไว้ในหนังสือชื่อ Deep Down in the Jungle ซึ่งเป็นการศึกษาการเล่าเรื่องของกลุ่มคนผิวดำในตอนใต้ของเมืองฟิลาเดลเฟีย เขาสังเกตเห็นเวลาที่เด็กหนุ่มผิวดำเล่าเรื่องที่เรียกว่า toast คือการเล่าเรื่องที่จบลงด้วยการล้อเลียนผู้ฟัง บางครั้งจะไม่มีผู้สนใจเลยและเขาต้องรวบรัดเรื่องให้สั้น เพราะผู้ฟังไม่มีการสนองตอบ อับราฮัมส์สนใจแนวคิดนี้มากถึงกับเสนอข้อคิดเห็นว่า คติชนจะเป็นคติชนก็ต่อเมื่อมีการแสดงเท่านั้น และถึงแม้ว่าจะเป็นคติชนแบบวัฒนธรรมวัตถุก็สามารถปฏิบัติหรือแสดงได้ เช่น การสร้างบ้าน ก็เป็น performance ได้เหมือนกัน

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวคิดนี้เสนอการศึกษาคติชนในแง่กระบวนการ หรือ process มากกว่าในแง่ที่คติชนเป็นผลผลิต หรือ product และเป็นแนวคิดใหม่ในวงการศึกษาคติชนวิทยาที่น่าสนใจและช่วยให้เกิดความเข้าใจในภาวะแวดล้อมของคติชนแต่ละประเภทได้อย่างดี

การศึกษาคติชนวิทยานับว่าเป็นการศึกษาวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ การบอกเล่าด้วยปากเปล่า การสังเกต การเลียนแบบ และการนำไปทดลองปฏิบัติ นับตั้งแต่ผลงานของพี่น้องกริมม์ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ริเริ่มบุกเบิกทางการศึกษาด้านนี้มาจนถึงปัจจุบัน นับว่าการศึกษาคติชนวิทยาได้มีการพัฒนามาเรื่อย ๆ คือมิได้เป็นเพียงการศึกษาเรื่องราวเก่าแก่โบราณเท่านั้นอีกต่อไป แต่เป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมและระเบียบของสังคม การกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกนิยมในวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาสร้างสรรค์มรดกทางสังคมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้สืบทอดให้สืบหน้ายิ่งขึ้นไป